

Література

1. Указ Президента України «Про заходи щодо зміцнення банківської системи України та підвищення її ролі у процесах економічних перетворень» від 14.07.2000 № 891/2000 // Офіційний Вісник України. — 2000. — № 29 від 04.08.2000.
2. Положення «Про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів за вкладями фізичних осіб», затверджене рішенням адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 12.02.2002 № 2 (із змінами та доповненнями) // Офіційний Вісник України. — 2002. — № 11. — С.546.
3. Положення «Про порядок нарахування і сплати зборів до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», затверджене рішенням адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 14.01.2000 № 1 // Офіційний Вісник України. — 2002. — № 7. — С.304.
4. Тигіпко С. Система гарантування вкладів в Україні: сучасний стан і перспективні напрями розвитку / Тигіпко С. // Вісник НБУ. — 2004. — № 8. — С.4-5.
5. Бакун О. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. Хроніка VII Всеукраїнської науково-практичної конференції / Бакун О. // Вісник НБУ. — 2005. — № 1. — С.45-49.

УДК 369.01

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ДОБРОБУТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Гуцалюк О.І.,
Король Н.Г.

У статті розглянуто сутність та значення соціального захисту населення, пріоритетні напрямки забезпечення гідного рівня життя населення в умовах посилення економічної інтеграції.

Essence and value of social defence of population is considered in the article, priority directions of providing of deserving standard of living of population in the conditions of strengthening of economic integration.

Постановка проблеми: В посилення глобалізації економічних зв'язків українського суспільства особливого значення набуває вирішення проблем соціального захисту населення, що обумовлено конституційним правом громадян України. Проблема соціального захисту була актуальною як в минулі роки так і залишається повністю невирішеною сьогодні. Першочерговими завданнями, які стоять перед Україною є побудова такої соціально орієнтованої економіки, яка б забезпечувала гідний рівень соціального захисту відповідно до європейських стандартів якості життя та підвищувала добробут українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Теоретико-методологічні, методичні, прикладні питання багатоаспектних проблем соціального захисту населення та підвищення його ефективності були і залишаються предметом і об'єктом наукових досліджень. Різні аспекти економічних проблем соціального захисту та управління ним досліджували вчені: Богиня Д.П., Бондар І.К., Гнибіденко І.Ф., Лагутін В.Д., Лібанова Е.М., Мандибура В.О., Новікова О.Ф., Новіков В.М., Онікієнко В.В Борецька Н.П., Вовканич С.Й., Заяць Т.А., Козоріз М.А., Копистянська Х.Р., Краснов Ю.М., та інші.

Виділення невирішених питань: Враховуючи те, що останнім часом проблеми соціального захисту населення привертають увагу різних фахівців та експертів з соціальних питань, на сьогодні системний аналіз цієї сфери відсутній. Причиною цього виступають чинники як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Негативну роль відіграє і відсутність доступного банку відповідної соціальної та соціально-економічної і соціологічної інформації.

Постановка завдання: Актуальність дослідження визначається об'єктивно високою соціально-економічною значущістю ролі соціального захисту в умовах ринкової трансформації економіки країни та недостатнім науково-теоретичним обґрунтуванням цієї проблеми. Основними завданнями щодо дослідження сутності проблеми є: аналіз поняття «соціальний захист населення», визначення провідних соціально-економічних чинників рівня життя населення, оцінка тенденції розвитку соціального захисту населення в умовах економічної інтеграції, обґрунтування перспективи, етапи поліпшення соціального захисту на-

селення та його переростання в розвинуту систему соціального забезпечення, за якої відбувається наростання сприятливих умов для розвитку людини, її розумових і фізичних здібностей.

Виклад основного матеріалу: Дослідження проблеми соціального захисту населення в умовах посилення інтеграційних процесів неможливе без визначення теоретико-методологічної сутності поняття «соціальний захист». Що ж ми насамперед повинні розуміти під поняттям «соціальний захист»? Поняття соціального захисту населення досить широке і, охоплює всі верстви населення тією чи іншою мірою. Після Другої світової війни у конституціях західних країн (Німеччина, Італія, Франція та інші) з'явилося нове поняття «соціальна держава», тобто у конституційному порядку була прийнята соціальна відповідальність держави перед своїми громадянами, і перш за все бідними прошарками населення, некваліфікованими робочими, безробітними, пенсіонерами, інвалідами. В останній час в окремих західних країнах набув широкого розповсюдження термін «соціальний захист», який уявляє собою «систему різного роду заходів, що здійснюються суспільством або більш обмеженою соціальною системою по захисту своїх громадян від тих чи інших негативних впливів соціального середовища або пом'якшення цих впливів».

У нинішній час у науковій літературі «соціальний захист» ототожнюється з поняттям «соціальна безпека». Але якщо більш докладно проаналізувати співвідношення їх змісту, то стає очевидним, що «соціальний захист» — це процес по досягненню соціальної безпеки. Поняттю «соціальна безпека» за змістом більш відповідає термін «соціальна захищеність». Соціальна безпека і соціальна захищеність — це стан, який характеризує результативність та ефективність діяльності щодо їх забезпечення. У Концепції (основах державної політики) національної безпеки України соціальний захист розглядається як «захист людей, їх життя, здоров'я тощо у ситуаціях, які мають різне походження». На думку Ю. Шклярського, соціальний захист — це «сукупність усіх форм, які застосовує суспільство для забезпечення захисту від ризиків захворювань, старості, для гарантування у випадку зменшення або втрати доходу». [5]. Системоутворюючим фактором соціального захисту є забезпечення захисту від ризиків захворювань, у старості, а також у випадку зменшення або втрати доходу, що значно звужує поняття соціального захисту.

Проаналізувавши трактування поняття «соціальний захист» через призму поглядів, запропонуємо власне формулювання існуючого поняття. З моєї точки зору, *соціальний захист* являє собою систему соціально-економічних заходів держави по розробці та впровадженню соціальних гарантій для населення, необхідних для відтворення гідного рівня якості життя та невинного зростання добробуту населення у світі існування невизначеності та можливих соціальних ризиків. Важливою складовою діяльності держави по реалізації соціальної політики є здійснення управлінських функцій та постійний моніторинг і контроль щодо здійснення соціального забезпечення.

Прогнозування чинників, що впливають на рівень життя населення в умовах глобалізації економіки є важливим і необхідним процесом. Оцінка рівня соціальних гарантій держави по відношенню до різних прошарків і категорій населення дозволяє зрозуміти, в якій мірі суспільство реально забезпечує їм елементарні умови для здійснення основних форм і напрямів життєдіяльності. Якість життя характеризується насамперед рівнем споживання товарів і послуг, а також включає соціальні результати економічного і політичного розвитку, а саме: середня тривалість життя, рівень захворюваності, умови й охорона праці, соціальна захищеність населення, поліпшення соціального середовища, забезпечення прав людини. Відповідно до конвенцій Міжнародної організації праці (МОП) кожна людина має право на такий життєвий рівень (включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд, соціальне обслуговування), який необхідний для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, а також право на забезпечення у разі безробіття, інвалідності тощо. Підвищення рівня життя сприяє поліпшенню якості життя, тобто умов існування людини. Згідно з рекомендаціями МОП рівень життя відображають такі показники: обсяг фонду споживання на душу населення, реальні доходи, тривалість життя, освіта; обсяг споживання важливих продуктів у натуральному виразі, забезпеченість житлом, комунальними і соціальними послугами, транспортом і зв'язком; охорона здоров'я, соціальне забезпечення.

Таким чином, висвітливши основні показники та фактори, що впливають на рівень життя населення, які є пріоритетними при здійсненні соціального захисту можна виокремити ієрархічну структуру факторів, тобто зробити їх критеріальний розподіл.

Такий розподіл можна обґрунтувати тим, що основним фактором цієї піраміди являється рівень забезпеченості громадян, постає питання: чому ж саме він повинен бути головним? На мою думку, рівень забезпеченості є важливим при дослідженні проблеми надання соціального захисту, оскільки він включає рівень споживання товарів і послуг, а також включає соціальні результати економічного і політичного розвитку, а саме: середня тривалість життя, рівень захворюваності, умови й охорона праці, соціальна захищеність

населення і т. д. Якщо людина, не маючи захищеності з боку держави, яка в свою чергу постійно повинна піклуватися про добробут громадян, то вона буде впевнена у майбутньому і в повною мірою не зможе реалізувати себе як особистість, тобто досягти найвищого освітнього рівня, тобто впливає, що рівень забезпеченості є підґрунтям для соціально-культурного розвитку. Розвиток економічного потенціалу, складовою якого є рівень розвитку виробництва та сфери послуг, а також науково-технічний прогрес задовольняють потреби населення в отриманні «якісних послуг» та освіти, необхідної для подальшого працевлаштування. Без культурно освітнього рівня не можлива інтелектуальна діяльність людини в цивілізаційному процесі, і це є чи не самим важливим фактором впливу на рівень життя населення, але задоволення освітніх потреб реалізується через систему соціальних гарантій з боку держави, тобто соціального забезпечення, які є складовою системи соціального захисту та соціальної політики загалом.

Рис. 1. Основні фактори впливу на рівень та якість життя українського суспільства

З даного обґрунтування випливає, а який же рівень соціального захисту українського населення сьогодні і чи відповідає він європейським стандартам розвитку людини?, що є концептуально важливою умовою вступу України в Європейський простір і чи існують проблеми, пов'язані з наданням соціального захисту.

Згідно з Концепцією (основами державної політики) національної безпеки України основними загрозами національної безпеки країни у соціальній сфері є:

- низький рівень життя та соціальної захищеності значних верств населення, наявність великої кількості громадян працездатного віку, не зайнятих у суспільно-корисній діяльності;
- суспільно-політичне протистояння окремих соціальних верств населення та регіонів України;
- падіння рівня здоров'я населення, незадовільний стан системи його охорони;
- тенденції моральної та духовної деградації в суспільстві;
- неконтрольовані міграційні процеси в країні.

Для досягнення добробуту громадян і суспільства, забезпечення гідного рівня життя та вільного розвитку людини необхідна ефективна діяльність соціальної держави, яка покликана реалізувати свої функції шляхом створення соціальних програм, спрямованих на попередження та зменшення соціальних та економічних загроз. Вирішення цих завдань досягається через бюджет і оподаткування, справедливий перерозподіл доходів, заохочення благодійної діяльності, вплив на процеси ціноутворення, ліквідацію монополізму у галузях економіки. Саме через справедливий раціональний розподіл доходів можливо підвищити рівень життя так званого «бідного українського населення».

Вирішення пріоритетних проблем соціального захисту населення повинно базуватися на відповідних прогнозах розрахунків показників соціально-економічного розвитку у перебудови суспільства та посилення інтеграційних процесів. За розрахунками Міністерства фінансів України, потреба у фінансуванні заходів з соціального захисту та соціального забезпечення населення на один рік складає майже 32 млрд. гривень, що приблизно дорівнює сумі доходів державного бюджету України. До 2011 року кількість людей, які будуть мати потребу у соціальному захисті, складатиме 35 відсотків від загальної чисельності населення України [4, с. 78]. За умови успішної реалізації завдань стабілізаційного періоду перше десятиліття XXI століття має стати для України періодом прискореного зростання. Сягнувши у цей період щорічного приросту ВВП до 8 відсотків, Україна змогла би майже потроїти свій ВВП. У наступне десятиліття — від 2010 до 2020 років (тобто до моменту, коли Україна, вірогідно, може бути у складі Європейського союзу) — за обсягом ВВП вона здатна буде досягти рівня Франції кінця XX століття. Якщо припустити можливість реалізації найбільш оптимістичної стратегії зростання ВВП на душу населення з середнім темпом 10 відсотків на рік, то для досягнення Україною рівня розвинутих країн необхідно не

менше 50 років [4, с. 76]. Зі збільшенням особистого споживання на величину, еквівалентну 100 долларам США, тривалість життя зростає на 1 рік. Для досягнення у майбутньому більш сприятливих показників соціально-економічного розвитку України необхідне здійснення такої інноваційно-структурної перебудови економіки, яка б передбачала інтенсивний розвиток бізнесу. Це буде сприяти збільшенню як внутрішніх, так і зовнішніх інвестиційних ресурсів, а також підвищенню інтелектуального потенціалу країни. Таким чином, показники соціального розвитку України у найближчій перспективі свідчать, що процес їх зміни є достатньо тривалим, він перш за все визначається темпами позитивних зрушень у реструктуризації економіки, належним забезпеченням відповідних структурних змін на всіх її щаблях, наданням адресної соціальної підтримки малозабезпеченим громадянам, захистом працюючого населення на ринку праці.

Висновки. Виходячи з пріоритетних національних інтересів і завдань соціальної політики, найважливішою проблемою для держави є створення громадянського суспільства, яка б перш за все відповідала певному культурному та соціальному розвитку, що є необхідною умовою при інтеграції економіки у європейський простір. Для цього потрібно мати відповідне законодавство, яке захищає права громадян і громадських організацій. Державним органам влади треба забезпечити здійснення ефективного контролю виконання зобов'язань стосовно соціальних гарантій, формування у суспільстві механізму цивілізованого захисту наданих прав і свобод. Однією з першочергових проблем соціального захисту є реформування системи соціального обслуговування та надання допомоги малозабезпеченим верствам населення. Воно має спрямовуватися на розроблення нових механізмів реалізації чинних законодавчих актів з питань соціальної політики, послідовне здійснення заходів щодо розвитку та зміцнення системи соціального захисту.

Головними пріоритетними напрямами держави по забезпеченні добробуту населення повинні бути:

- формування нового підходу до бачення сутності та значимості соціального захисту, який повинен включати ефективну систему надання гарантій з метою посилення впевненості громадян у майбутньому та формуванні цивілізованого соціального суспільства з гідним рівнем розвитку особистості;
- покращення умов життя малозабезпечених верст населення: незахищених багатодітних сімей, інвалідів, молоді, людей пенсійного віку, шляхом надання різного роду допомог. Особливо це стосується пенсіонерів та їх соціального захисту, оскільки сьогоднішня пенсія не відповідає тим стандартам нормального життя і не забезпечує гідний рівень розвитку людини;
- державна політика повинна бути спрямована на подолання бідності, шляхом рівномірного розподілу доходів, оскільки в державі спостерігаються вкрай негативні тенденції нагромадження значних капіталів урядовцями та керівними посадовими особами, і потрібно цю традицію викоринювати, оскільки це є несправедливим явищем, тому що більшість людей знаходиться за межею бідності, тоді як «високопоставлені особи» не знають на що спрямувати «награбоване багатство»;
- перш за все в умовах посилення глобальних тенденцій та прагнення приєднатися до Європейського співтовариства, необхідно налаштувати законодавство до світових стандартів, і щоб писані закони виконувалися і була понесена відповідальність за їх невиконання, а також повинне бути чітке розмежування функцій щодо надання соціального захисту, тобто відповідність того, хто і які програми повинен виконувати;
- важливою умовою входження України до Європейського Союзу і тим самим посилення своїх економічних зв'язків є підвищення стандартів життя, що полягають у наданні кваліфікованих якісних послуг та споживанні якісної продукції, шляхом створення стандартизованої системи якості та постійного контролю за впровадженням нових послуг, підвищення прожиткового мінімуму, який би забезпечував гідні умови для розвитку та самореалізації індивіда як соціальної особи.

Література

1. Абакумова Н.Н. К вопросу о социальной защите человека труда// Проблемы праці, економіки та моделювання-Ч1. — Хмельницький:НВП Евріка ТОВ. 1998. — С/ 3-4.
2. Борецька Наталія Петрівна. Соціальний захист населення в умовах ринкової трансформації економіки: Дис... д-ра екон. Наук: 08.01.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К, 2002. — 44Зарк.: рис., табл. — Бібліогр.: арк. 377-404.
3. Кононенко І., Лисицький В., Пономарьов А. Досвід прогнозування соціально-економічного розвитку України // Економіка України. — 2000. — № 12. — С.73-77.
4. Одинець В. Шляхи удосконалення соціального захисту населення // Економіка України. — 2001. — № 11. — С. 76-80.
5. Шклярський Ю. Соціальний захист в економічній структурі суспільства // Соціальний захист. — 2001. — № 8. — С. 33-40.